

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مدیریت تحصیلات تکمیلی
پژوهشکده ادبیات

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی

بررسی ساختاری مضمونی هفت مجموعه داستان کوتاه از دهه هشتاد

استاد راهنما
سرکار خانم دکتر مریم شریف‌نسب

استاد مشاور
سرکار خانم دکتر منصوره شریف‌زاده

پژوهشگر
محمد مهدی ابراهیمی فخاری

مهر ماه ۱۳۹۰

با سپاس و قدردانی از پدر و مادرم

که محیط مناسب و امکانات لازم را برای انجام تحقیق و پژوهش فراهم کردند تا بدون دغدغه‌های فرعی به نوشتن رساله بپردازم

با سپاس از سرکار خانم دکتر مریم شریف‌نسب

که عمدهٔ بار مشکلات این رساله بر دوش ایشان بود و بدون راهنمایی‌های‌شان، این پژوهش بی‌ثمر می‌بود.

با سپاس از سرکار خانم منصوره شریف‌زاده

که با پیگیری و حوصلهٔ ایشان در اصلاح کمبودهای پژوهش، راه نوشتن این رساله هموار شد

چکیده

امروزه داستان کوتاه فارسی، تفاوت‌ها و شباهت‌هایی نسبت به دروه‌های قبل دارد. بررسی این تفاوت‌ها و شباهت‌ها از نظر ساختاری و مضمونی برای نقد و بررسی عمیق آن‌ها ضروری است. در این پژوهش سعی می‌شود مختصات این آثار با نگاهی بی‌طرف و صرفاً توصیفی بررسی شود. برای این کار ابتدا آثار مهمی که در این دوره انتشار یافته‌اند انتخاب شده است. تمامی این آثار، برندهٔ جایزهٔ بهترین مجموعه داستان سال، از بنیاد ادبی گلشیری هستند که می‌تواند یکی از ملاک‌های لازم برای یک مجموعه داستان موفق باشد. این داستان‌ها از نظر ساختاری دارای انواع مختلف و فرم‌های کلاسیک و مدرن هستند. همچنین برخی از آن‌ها به موضوع‌ها و مضامین تازه پرداخته‌اند. از نظر عناصر داستانی دیگر نیز، گاهی نوآوری‌های خاصی در آن‌ها به چشم می‌خورد که قابل تحلیل و بررسی هستند. استفاده از تکنیک‌های مدرن و پسامدرن نیز در برخی از داستان‌ها دیده می‌شود که در این پژوهش به طور جزئی بررسی شده‌اند. همچنین نمادها و توصیف‌های داستان‌های انتخاب‌شده، (۷ مجموعه داستان / ۶۳ داستان کوتاه) بررسی و شرح شده‌اند.

واژه‌های کلیدی: داستان کوتاه، ساختار، مضمون، داستان مدرن، دههٔ هشتاد.

فهرست مطالب

- ۱-۱- قصه و حکایت در زبان فارسی ۴
- ۱-۲- داستان کوتاه در زبان فارسی ۵
- ۱-۳- معرفی نویسندگان مورد بررسی ۵
- ۱-۳-۱- علی خدایی ۶
- ۱-۳-۲- محمد رحیم اخوت ۶
- ۱-۳-۳- شیوا ارسطویی ۶
- ۱-۳-۴- کورش اسدی ۷
- ۱-۳-۵- مهسا محب علی ۷
- ۱-۳-۶- حسین سناپور ۷
- ۱-۳-۷- محمد آصف سلطانزاده ۸
- ۱-۴- شناخت داستان ۸
- ۱-۴-۱- ادبیات داستانی ۹
- ۱-۴-۲- داستان کوتاه ۱۰
- ۱-۴-۳- داستان نو در ایران ۱۱
- ۱-۵- ساختار داستان کوتاه پیشامدرن ۱۲
- ۱-۵-۱- آغاز ۱۲
- ۱-۵-۲- کنش خیزان ۱۳
- ۱-۵-۲-۱- کشمکش ۱۳
- ۱-۵-۳- اوج ۱۴
- ۱-۵-۴- کنش افتان ۱۵
- ۱-۵-۵- فرجام ۱۵
- ۱-۶- عناصر داستان ۱۵
- ۱-۶-۱- موضوع ۱۵

- ۱-۶-۲- درونمایه ۱۶
- ۱-۶-۳- پیرنگ ۱۶
- ۱-۶-۴- دید ۱۷
- ۱-۶-۴-۱- زاویه دید ۱۷
- ۱-۶-۴-۲- عمق دید ۱۸
- ۱-۶-۴-۳- کثرت / وحدت دید ۱۹
- ۱-۶-۴-۴- ثبات / تغییر دید ۱۹
- ۱-۶-۵- شخصیت ۲۱
- ۱-۶-۵-۱- شخصیت ساده / جامع ۲۲
- ۱-۶-۵-۲- شخصیت ایستا / پویا ۲۲
- ۱-۶-۵-۳- شخصیت نوعی ۲۳
- ۱-۶-۶- زمان ۲۳
- ۱-۶-۶-۱- زمان تاریخی ۲۳
- ۱-۶-۶-۲- نسبت زمان روایت و داستان ۲۳
- ۱-۶-۷- مکان ۲۴
- ۱-۶-۸- زبان ۲۵
- ۱-۶-۹- لحن ۲۵
- ۱-۷- داستان کوتاه مدرن ۲۷
- ۱-۷-۱- تفاوت‌های ساختار داستان کوتاه مدرن با پیشامدرن ۲۸
- ۱-۷-۱-۱- پیرنگ ۲۸
- ۱-۷-۱-۲- دید ۲۹
- ۱-۷-۱-۳- شخصیت ۲۹
- ۱-۷-۱-۴- زمان ۳۰
- ۱-۷-۱-۵- مکان ۳۰
- ۱-۷-۱-۶- زبان ۳۰

۳۱ ..... ۷-۱-۷-۱-۷-۱ نماد

۳۲ ..... ۷-۱-۸-۱-۸-۱ توصیف

۳۳ ..... فصل دوم: بررسی و تحلیل داستان‌ها

۳۴ ..... ۲-۱- بررسی مجموعه داستان «تمام زمستان مرا گرم کن»

۳۵ ..... ۲-۱-۱- تحلیل داستان «تمام زمستان مرا گرم کن»

۳۵ ..... ۲-۱-۱- ساختار داستان

۳۶ ..... ۲-۱-۱- عناصر داستان

۴۶ ..... ۲-۱-۲- بررسی داستان «فانفار»

۴۶ ..... ۲-۱-۲- ساختار داستان

۴۷ ..... ۲-۱-۲- عناصر داستان

۵۳ ..... ۲-۱-۳- بررسی داستان «عصرهای یکشنبه»

۵۳ ..... ۲-۱-۳- ساختار داستان

۵۴ ..... ۲-۱-۳- عناصر داستان

۶۱ ..... ۲-۱-۴- بررسی داستان «مکالمه»

۶۱ ..... ۲-۱-۴- ساختار داستان

۶۱ ..... ۲-۱-۴- عناصر داستان

۶۴ ..... ۲-۱-۵- بررسی داستان «شماره ۶۹۹۰۹»

۶۴ ..... ۲-۱-۵- ساختار داستان

۶۴ ..... ۲-۱-۵- عناصر داستان

۶۸ ..... ۲-۱-۶- بررسی داستان «سالاد لوبیا سبز با سیر تازه»

۶۸ ..... ۲-۱-۶- ساختار داستان

۶۸ ..... ۲-۱-۶- عناصر داستان

۷۳ ..... ۲-۱-۷- بررسی داستان «تخت‌های روی آب»

۷۳ ..... ۲-۱-۷- ساختار داستان

۷۳ ..... ۲-۱-۷- عناصر داستان

- ۲-۱-۸- بررسی داستان «حوله‌های نیمه‌شب»..... ۷۹
- ۲-۱-۸-۱- ساختار داستان ۷۹
- ۲-۱-۸-۲- عناصر داستان ۷۹
- ۲-۱-۹- بررسی داستان «مرغابی‌ها»..... ۸۳
- ۲-۱-۹-۱- ساختار داستان ۸۳
- ۲-۱-۹-۲- عناصر داستان ۸۳
- ۲-۱-۱۰- بررسی داستان «خاک‌سپاری»..... ۸۷
- ۲-۱-۱۰-۱- ساختار داستان ۸۷
- ۲-۱-۱۰-۲- عناصر داستان ۸۸
- ۲-۲- بررسی مجموعه داستان «نیمه‌ی سرگردان ما» ۹۴
- ۲-۲-۱- بررسی داستان «در دلم بود» ۹۵
- ۲-۲-۱-۱- ساختار داستان ۹۵
- ۲-۲-۱-۲- عناصر داستان ۹۵
- ۲-۲-۲- بررسی داستان «دل‌شدگان را خبر نکرد» ۱۰۱
- ۲-۲-۲-۱- ساختار داستان ۱۰۱
- ۲-۲-۲-۲- عناصر داستان ۱۰۱
- ۲-۲-۳- بررسی داستان «نیمه‌ی سرگردان من» ۱۰۷
- ۲-۲-۳-۱- ساختار داستان ۱۰۷
- ۲-۲-۳-۲- عناصر داستان ۱۰۷
- ۲-۲-۴- بررسی داستان «ما هم کنار پنجره بودیم»..... ۱۱۲
- ۲-۲-۴-۱- ساختار داستان ۱۱۲
- ۲-۲-۴-۲- عناصر داستان ۱۱۲
- ۲-۲-۵- بررسی داستان «همه جا ساکت بود»..... ۱۱۵
- ۲-۲-۵-۱- ساختار داستان ۱۱۵
- ۲-۲-۵-۲- عناصر داستان ۱۱۵

- ۱۱۹.....۲-۲-۶- بررسی داستان «صبح پنج‌شنبه».
- ۱۱۹.....۲-۲-۶-۱- ساختار داستان
- ۱۱۹.....۲-۲-۶-۲- عناصر داستان
- ۱۲۳.....۲-۲-۷- بررسی داستان «آن روز صبح بهار».
- ۱۲۳.....۲-۲-۷-۱- ساختار داستان
- ۱۲۴.....۲-۲-۷-۲- عناصر داستان
- ۱۲۸.....۲-۲-۸- بررسی داستان «الآن که همه‌شون بیان».
- ۱۲۸.....۲-۲-۸-۱- ساختار داستان
- ۱۲۸.....۲-۲-۸-۲- عناصر داستان
- ۱۳۲.....۲-۲-۹- بررسی داستان «قاب خالی».
- ۱۳۲.....۲-۲-۹-۱- ساختار داستان
- ۱۳۲.....۲-۲-۹-۲- عناصر داستان
- ۱۴۰.....۲-۲-۱۰- بررسی داستان «غریبه».
- ۱۴۰.....۲-۲-۱۰-۱- ساختار داستان
- ۱۴۰.....۲-۲-۱۰-۲- عناصر داستان
- ۱۴۵.....۲-۲-۱۱- بررسی داستان «طفلی زری».
- ۱۴۵.....۲-۲-۱۱-۱- ساختار داستان
- ۱۴۵.....۲-۲-۱۱-۲- عناصر داستان
- ۱۵۱.....۲-۳- بررسی مجموعه داستان «آفتاب مهتاب».
- ۱۵۲.....۲-۳-۱- بررسی داستان «یک شب قبل از انتخابات».
- ۱۵۲.....۲-۳-۱-۱- ساختار داستان
- ۱۵۲.....۲-۳-۱-۲- عناصر داستان
- ۱۵۷.....۲-۳-۲- بررسی داستان «پرانتر باز، خنده، پرانتر بسته».
- ۱۵۷.....۲-۳-۲-۱- ساختار داستان
- ۱۵۷.....۲-۳-۲-۲- عناصر داستان

- ۱۶۲..... ۲-۳-۳- بررسی داستان «برای پیرزن‌های خودم».
- ۱۶۲..... ۲-۳-۳-۱- ساختار داستان .....
- ۱۶۲..... ۲-۳-۳-۲- عناصر داستان .....
- ۱۶۷..... ۲-۳-۴- بررسی داستان «تقسیم».....
- ۱۶۷..... ۲-۳-۴-۱- ساختار داستان .....
- ۱۶۷..... ۲-۳-۴-۲- عناصر داستان .....
- ۱۷۳..... ۲-۳-۵- بررسی داستان «تورگی».....
- ۱۷۳..... ۲-۳-۵-۱- ساختار داستان .....
- ۱۷۳..... ۲-۳-۵-۲- عناصر داستان .....
- ۱۸۱..... ۲-۳-۶- بررسی داستان «غذای چینی» .....
- ۱۸۱..... ۲-۳-۶-۱- ساختار داستان .....
- ۱۸۱..... ۲-۳-۶-۲- عناصر داستان.....
- ۱۸۶..... ۲-۳-۷- بررسی داستان «شازده خانم».....
- ۱۸۶..... ۲-۳-۷-۱- ساختار داستان .....
- ۱۸۶..... ۲-۳-۷-۲- عناصر داستان .....
- ۱۹۲..... ۲-۳-۸- بررسی داستان «گدای انگلیسی» .....
- ۱۹۲..... ۲-۳-۸-۱- ساختار داستان .....
- ۱۹۲..... ۲-۳-۸-۲- عناصر داستان .....
- ۱۹۷..... ۲-۳-۹- بررسی داستان «آفتاب مهتاب» .....
- ۱۹۷..... ۲-۳-۹-۱- ساختار داستان .....
- ۱۹۷..... ۲-۳-۹-۲- عناصر داستان .....
- ۲۰۳..... ۲-۳-۱۰- بررسی داستان «هنوز نه، اما بعد...».....
- ۲۰۳..... ۲-۳-۱۰-۱- ساختار داستان .....
- ۲۰۳..... ۲-۳-۱۰-۲- عناصر داستان.....
- ۲۰۹..... ۲-۴- بررسی مجموعه داستان «باغ ملی».....

- ۲۱۰ ..... ۲-۴-۱- بررسی داستان «سان شاین»
- ۲۱۰ ..... ۲-۴-۱- ساختار داستان
- ۲۱۱ ..... ۲-۴-۱- عناصر داستان
- ۲۱۶ ..... ۲-۴-۲- بررسی داستان «باغ مهتاب»
- ۲۱۶ ..... ۲-۴-۲- ساختار داستان
- ۲۱۷ ..... ۲-۴-۲- عناصر داستان
- ۲۲۲ ..... ۲-۴-۳- بررسی داستان «باغ من»
- ۲۲۲ ..... ۲-۴-۳- ساختار داستان
- ۲۲۲ ..... ۲-۴-۳- عناصر داستان
- ۲۲۸ ..... ۲-۴-۴- بررسی داستان «باغ سوخته»
- ۲۲۸ ..... ۲-۴-۴- ساختار داستان
- ۲۲۸ ..... ۲-۴-۴- عناصر داستان
- ۲۳۲ ..... ۲-۴-۵- بررسی داستان «باغ ملی»
- ۲۳۲ ..... ۲-۴-۵- ساختار داستان
- ۲۳۲ ..... ۲-۴-۵- عناصر داستان
- ۲۳۷ ..... ۲-۴-۶- بررسی داستان «ایستگاه فانوس»
- ۲۳۷ ..... ۲-۴-۶- ساختار داستان
- ۲۳۷ ..... ۲-۴-۶- عناصر داستان
- ۲۴۱ ..... ۲-۴-۷- بررسی داستان «جفت»
- ۲۴۱ ..... ۲-۴-۷- ساختار داستان
- ۲۴۱ ..... ۲-۴-۷- عناصر داستان
- ۲۴۶ ..... ۲-۴-۸- بررسی داستان «کوچه بابل»
- ۲۴۶ ..... ۲-۴-۸- ساختار داستان
- ۲۴۶ ..... ۲-۴-۸- عناصر داستان
- ۲۵۱ ..... ۲-۵- بررسی مجموعه داستان «عاشقیت در پاورقی»

- ۲۵۲ ..... ۲-۵-۱- بررسی داستان «هندی برقصم؟»
- ۲۵۲ ..... ۲-۵-۱- ساختار داستان
- ۲۵۲ ..... ۲-۵-۱- عناصر داستان
- ۲۵۸ ..... ۲-۵-۲- بررسی داستان «عاشقیت در پاورقی»
- ۲۵۸ ..... ۲-۵-۲- ساختار داستان
- ۲۵۸ ..... ۲-۵-۲- عناصر داستان
- ۲۶۴ ..... ۲-۵-۳- بررسی داستان «عتیقه‌ها»
- ۲۶۴ ..... ۲-۵-۳- ساختار داستان
- ۲۶۵ ..... ۲-۵-۳- عناصر داستان
- ۲۷۰ ..... ۲-۵-۴- بررسی داستان «خفاشه»
- ۲۷۰ ..... ۲-۵-۴- ساختار داستان
- ۲۷۰ ..... ۲-۵-۴- عناصر داستان
- ۲۷۵ ..... ۲-۵-۵- بررسی داستان «هفت پاره‌ی دانای کل»
- ۲۷۵ ..... ۲-۵-۵- ساختار داستان
- ۲۷۶ ..... ۲-۵-۵- عناصر داستان
- ۲۸۱ ..... ۲-۵-۶- بررسی داستان «کراوات سبز»
- ۲۸۱ ..... ۲-۵-۶- ساختار داستان
- ۲۸۱ ..... ۲-۵-۶- عناصر داستان
- ۲۸۵ ..... ۲-۵-۷- بررسی داستان «نصف سفید، نصف بنفش»
- ۲۸۵ ..... ۲-۵-۷- ساختار داستان
- ۲۸۵ ..... ۲-۵-۷- عناصر داستان
- ۲۹۰ ..... ۲-۵-۸- بررسی داستان «چند سانت توی زمین»
- ۲۹۰ ..... ۲-۵-۸- ساختار داستان
- ۲۹۰ ..... ۲-۵-۸- عناصر داستان
- ۲۹۴ ..... ۲-۶- بررسی مجموعه داستان «سمت تاریک کلمات»

- ۲۹۵ ..... ۲-۶-۱- بررسی داستان «خوابِ مژه‌هات».
- ۲۹۵ ..... ۲-۶-۱- ساختار داستان
- ۲۹۵ ..... ۲-۶-۱- عناصر داستان
- ۳۰۰ ..... ۲-۶-۲- بررسی داستان «خیابان‌های نیمه‌شب».
- ۳۰۰ ..... ۲-۶-۱- ساختار داستان
- ۳۰۰ ..... ۲-۶-۲- عناصر داستان
- ۳۰۴ ..... ۲-۶-۳- بررسی داستان «کابوس بیداری».
- ۳۰۴ ..... ۲-۶-۳- ساختار داستان
- ۳۰۴ ..... ۲-۶-۳- عناصر داستان
- ۳۰۹ ..... ۲-۶-۴- بررسی داستان «با تو حرف می‌زنم، با تو».
- ۳۰۹ ..... ۲-۶-۴- ساختار داستان
- ۳۰۹ ..... ۲-۶-۴- عناصر داستان
- ۳۱۴ ..... ۲-۶-۵- بررسی داستان «دل‌ام سنگین، زبان‌ام تلخ».
- ۳۱۴ ..... ۲-۶-۵- ساختار داستان
- ۳۱۴ ..... ۲-۶-۵- عناصر داستان
- ۳۱۸ ..... ۲-۶-۶- بررسی داستان «بگذار همین‌طور ادامه پیدا کند».
- ۳۱۸ ..... ۲-۶-۱- ساختار داستان
- ۳۱۹ ..... ۲-۶-۲- عناصر داستان
- ۳۲۴ ..... ۲-۶-۷- بررسی داستان «برکه‌ی من».
- ۳۲۴ ..... ۲-۶-۷- ساختار داستان
- ۳۲۴ ..... ۲-۶-۷- عناصر داستان
- ۳۲۸ ..... ۲-۶-۸- بررسی داستان «خانه باید خانه باشد».
- ۳۲۸ ..... ۲-۶-۸- ساختار داستان
- ۳۲۹ ..... ۲-۶-۸- عناصر داستان
- ۳۳۴ ..... ۲-۷-۱- بررسی داستان «عسکرگریز».

۳۳۴	۲-۷-۱-۱- ساختار داستان
۳۳۴	۲-۷-۱-۲- عناصر داستان
۳۴۱	۲-۷-۲- بررسی داستان «اشغال»
۳۴۱	۲-۷-۱-۲- ساختار داستان
۳۴۱	۲-۷-۲-۲- عناصر داستان
۳۴۶	۲-۷-۳- بررسی داستان «نقطه»
۳۴۶	۲-۷-۳-۱- ساختار داستان
۳۴۶	۲-۷-۳-۲- عناصر داستان
۳۵۱	۲-۷-۴- بررسی داستان «رند بچه کابل»
۳۵۱	۲-۷-۴-۱- ساختار داستان
۳۵۲	۲-۷-۴-۲- عناصر داستان
۳۵۷	۲-۷-۵- بررسی داستان «پرده‌ای دیگر»
۳۵۷	۲-۷-۵-۱- ساختار داستان
۳۵۷	۲-۷-۵-۲- عناصر داستان
۳۶۲	۲-۷-۶- بررسی داستان «فرزندکشی»
۳۶۲	۲-۷-۶-۱- ساختار داستان
۳۶۳	۲-۷-۶-۲- عناصر داستان
۳۶۹	۲-۷-۷- بررسی داستان «اگر شب بیفتد»
۳۶۹	۲-۷-۷-۱- ساختار داستان
۳۶۹	۲-۷-۷-۲- عناصر داستان
۳۷۴	۲-۷-۸- بررسی داستان «... تا مرز»
۳۷۴	۲-۷-۸-۱- ساختار داستان
۳۷۴	۲-۷-۸-۲- عناصر داستان

۳۷۹ فصل سوم: نتیجه‌گیری

۳۸۰	۳-۱- خصوصیات داستان‌های بررسی شده
-----	-----------------------------------

- ۳۸۰ ..... ۳-۱-۱- ساختار داستان‌ها
- ۳۸۰ ..... ۳-۱-۲- عناصر داستان
- ۳۸۳ ..... ۳-۱-۲-۱- موضوع و درونمایه
- ۳۸۵ ..... ۳-۱-۲-۲- پیرنگ
- ۳۸۶ ..... ۳-۱-۲-۳- دید
- ۳۸۹ ..... ۳-۱-۲-۴- شخصیت
- ۳۹۳ ..... ۳-۱-۲-۵- زمان
- ۳۹۵ ..... ۳-۱-۲-۶- مکان
- ۳۹۵ ..... ۳-۱-۲-۷- زبان
- ۳۹۶ ..... ۳-۱-۲-۸- لحن
- ۳۹۹ ..... ۳-۱-۲-۹- نماد
- ۴۰۱ ..... ۳-۱-۲-۱۰- توصیف

۴۲۳ ..... **فهرست منابع**

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۱ - ۱- هر م فرایتاگ ۱۰
- نمودار ۲-۱ - ۱- روایت داستان «تمام زمستان مرا گرم کن» ۳۳
- نمودار ۲-۲ - ۲- روایت داستان «عصرهای یکشنبه» ۵۲
- نمودار ۲-۳ - ۳- روایت داستان «خاکسپاری» ۸۵
- نمودار ۲-۴ - ۴- روایت داستان «غذای چینی» ۱۷۹
- نمودار ۲-۵ - ۵- روایت داستان «هنوز نه، اما بعد...» ۲۰۱
- نمودار ۳-۱ - ۱- ساختار داستانها ۳۸۲
- نمودار ۳-۲ - ۲- پیرنگ داستانها ۳۸۶
- نمودار ۳-۳ - ۳- زاویه دید داستانها ۳۸۸
- نمودار ۳-۴ - ۴- شخصیت داستانها (ساده / جامع) ۳۹۲
- نمودار ۳-۵ - ۵- شخصیت داستانها (پویا / ایستا) ۳۹۳
- نمودار ۳-۶ - ۶- نماد در داستانها ۴۰۰
- نمودار ۳-۷ - ۷- توصیف در داستانها ۴۰۱

فهرست جدول‌ها

- جدول ۳-۱- مجموعه داستان تمام زمستان مرا گرم کن نوشته «علی خدایی» ۴۰۲
- جدول ۳-۲- مجموعه داستان نیمه‌ی سرگردان ما نوشته «محمد رحیم اخوت» ۴۰۵
- جدول ۳-۳- مجموعه داستان آفتاب مهتاب نوشته «شیوا ارسطویی» ۴۰۸
- جدول ۳-۴- مجموعه داستان باغ ملی نوشته «کوروش اسدی» ۴۱۱
- جدول ۳-۵- مجموعه داستان عاشقیت در پاورقی نوشته «مهسا محب‌علی» ۴۱۴
- جدول ۳-۶- مجموعه داستان سمت تاریک کلمات نوشته «حسین سناپور» ۴۱۷
- جدول ۳-۷- مجموعه داستان عسکرگریز نوشته «محمد آصف سلطان‌زاده» ۴۲۰

مقدمه

تحلیل‌هایی که دربارهٔ داستان‌های جدید در ادبیات فارسی، نوشته شده کم نیستند. اما معمولاً یک اثر داستانی، تا به نظر منتقدان برسد و دربارهٔ آن تحلیل و بررسی و نقد دقیقی ارائه شود، مدت زیادی طول می‌کشد. در این پژوهش سعی بر این است که داستان‌های امروزی فارسی، با نگاهی توصیفی بررسی شوند، تا راه برای نقد آن‌ها هموار گردد.

شیوه‌های نقد ادبی معمولاً بر اساس نظریه‌های غربی و عمدتاً قدیمی، به کار گرفته می‌شوند. منتقدان معمولاً به خود آثار ادبی برای تحلیل آن‌ها توجه نمی‌کنند و سعی می‌کنند نظریه‌های از پیش تعریف‌شده را با آثار ادبی مطابقت دهند. تحلیل توصیفی آثار باعث می‌شود که بتوان شیوه‌های نقد را بر اساس خود آثار تعیین کرد. بنابراین می‌توان چنین مدعی شد، که تحلیل توصیفی آثار به شکل‌گیری نظریه‌های جدید نقد ادبی کمک شایانی می‌کند.

در این پژوهش داستان‌های دههٔ ۱۳۸۰ ایران برای تحلیل و بررسی انتخاب شدند. داستان‌هایی که شاید هنوز مدت زیادی باقی مانده باشد تا منتقدان به فکر تحلیل آن‌ها بیفتند.

داستان‌های این دورهٔ زمانی، عمدتاً به سبک مدرن نوشته شده‌اند. در زمینهٔ داستان‌های مدرن شیوه‌های تحلیل و بررسی شناخته‌شده، نسبتاً کمتر است. این مسئله البته یک حسن نیز دارد: این داستان‌ها با پیش‌فرض‌های کمتری بررسی و توصیف شدند. به عبارت دیگر، این توصیف‌ها می‌تواند خود، پایه و اساسی قرار گیرد برای مطرح کردن نظریه‌های نقد ادبی جدید.

این پژوهش به بررسی توصیفی برخی از داستان‌های کوتاه دههٔ ۸۰ پرداخته است و مشخصات این آثار را به دور از هر گونه ارزش‌گذاری، بررسی و آشکار کرده است. این کار، موقعیت مناسبی برای منتقدان فراهم کرده است که با نظر به مشابهت‌ها و تفاوت‌های این آثار، نظریه‌های نقد ادبی متناسب با آثار ادبی فارسی را مطرح کنند.

بعضی از پایان‌نامه‌های نوشته‌شده در زمینهٔ ادبیات داستانی معاصر که می‌تواند در این زمینه به منتقدان کمک نیز، وجود دارد، از جمله: نقد و بررسی آثار ابوتراب خسروی، پژوهش نیره سلیمی، تحلیل ساختار و مضمون داستانک‌های معاصر فارسی، پژوهش سمیه دولتیان، نقد و بررسی آثار زویا پیرزاد، پژوهش بتول حسن‌زاده دستجردی، نموده‌های پسامدرنیسم در آثار سیمین دانشور، پژوهش محیا سادات اشعری.

همچنین در این زمینه، خصوصاً در سال‌های اخیر، کتاب‌های ارزشمندی مفیدی منتشر شده است، از جمله اثر دوجلدی داستان کوتاه در ایران، نوشتهٔ دکتر حسین پاینده، که جلد اول این اثر مربوط به داستان‌های کوتاه رئالیستی و ناتورالیستی و جلد دوم مربوط به داستان‌های مدرن است. همچنین کتاب نقد ادبی، نوشتهٔ دکتر علی تسلیمی، داستان جریان سیال ذهن، نوشتهٔ دکتر حسین بیات و سرچشمه‌های داستان کوتاه فارسی، نوشتهٔ کریستف بالایی و میشل کویی‌پرس.

در ادامه به معرفی فصل‌های پایان‌نامه و توضیح شیوه تحلیل داستان‌ها پرداخته می‌شود:

در فصل اول، گذشته ادبیات داستانی فارسی، به طور مختصر بیان گردیده و پس از آن به معرفی ساختار داستان و نیز عناصر داستان پرداخته شده است. در این بخش نظریه‌هایی که از آن‌ها در این پژوهش استفاده شده، معرفی و دلیل انتخاب آن نظریه نیز، بیان گردیده است. به عنوان مثال در زمینه «دید» بیش از همه از نظریه تزوتان تودوروف استفاده شده است. به همین سبب، ابتدا نظریه‌های دیگر، در مورد ساختار و عناصر داستان، معرفی و ایرادهایی که بر آن‌ها وارد است، بیان شده و توضیح داده شده است که چرا از میان این منتقدان، تودوروف، علمی‌تر و دقیق‌تر به این مسئله پرداخته است. بدین صورت، بخش‌هایی از فصل اول، نقدهایی است که بر نظریه‌های ساختار و عناصر داستان نوشته شده است.

پس از این توضیحات، در ادامه فصل اول، به مقایسه کارکرد این نظریه‌ها در داستان‌های کلاسیک با داستان‌های مدرن پرداخته شده است. به عنوان مثال تفاوت پیرنگ و اهمیت آن در داستان‌های مدرن و کلاسیک در این بخش بررسی شده است.

در فصل دوم، ۶۳ داستان کوتاه (۷ مجموعه داستان) به طور مجزا و مشروح، بررسی شده است. این مجموعه داستان‌ها همگی برنده جایزه ادبی گلشیری به عنوان بهترین مجموعه داستان سال شده‌اند و می‌توان آن‌ها را نماینده داستان‌های کوتاه، با پسند خاص و مورد تأیید منتقدان ادبی دانست. هرچند که بر اساس تحلیل‌هایی که در این فصل از داستان‌ها انجام شد و نتیجه‌گیری به دست آمده، تفاوت‌های بنیادین و اساسی فراوانی بین این داستان‌ها، هم از نظر ساختاری و هم مضمونی وجود دارد.

در فصل سوم (نتیجه‌گیری)، به بررسی وجوه مشترک و نیز نکات خاص و چشم‌گیر در داستان‌های بررسی‌شده پرداخته شده تا تصویری کلی از فضای داستان کوتاه فارسی در دوره مورد بحث به دست آید.

همان‌طور که اشاره شد، کم بودن منابع علمی و معتبر در زمینه تحلیل ساختاری و مضمونی، با رویکرد توصیفی یکی از مشکلات این پژوهش بود. آثاری که در این زمینه به چاپ رسیده‌اند، معمولاً توسط نویسندگان (و نه منتقدان) تألیف شده و یا ترجمه آثار خارجی است که بسیاری از آن‌ها با داستان‌های فارسی قابل تطبیق نیستند. البته نباید از نظر دور داشت که به تازگی آثاری به چاپ می‌رسند که می‌تواند این مشکل را برطرف سازند. به عنوان نمونه، *داستان کوتاه در ایران*، نوشته دکتر حسین پاینده، به عنوان یک اثر علمی و دانشگاهی بسیار ارزنده است و در این پژوهش از این کتاب نیز استفاده‌های فراوانی شده است. همچنین مقالاتی که در مجلات معتبر دانشگاهی منتشر می‌شود نیز، می‌تواند تا حد زیادی این خلأ را پر کند.

فصل اول

تعاریف و کلیات

۱-۱- قصه و حکایت در زبان فارسی

در دوره پیش از اسلام، مانند بسیاری از ملت‌های دیگر، اسطوره‌ها در ایران هم وجود داشته و بسیاری از آن‌ها تا زمان ما نیز باقی مانده‌اند، که بخش مهمی از آن، در شاهنامه فردوسی باقی مانده است.

به نظم در آوردن آثار روایی و داستانی، پس از اسلام نیز، با رونق فراوانی ادامه یافت. به جز شاهنامه که به داستان‌های ایران پیش از اسلام می‌پردازد، منظومه‌های نظامی، که خسرو و شیرین، هفت پیکر و اسکندرنامه، از مشهورترین آن‌ها هستند و ویس و رامین، اثر فخرالدین اسعد گرگانی آثار مهمی هستند که به ادبیات روایی ایران پیش از اسلام پرداخته‌اند.

در کتاب‌های تاریخی زبان فارسی نیز، مثل تاریخ بیهقی، به حکایت‌هایی برمی‌خوریم که از نظر ساختار و عناصر داستانی، دارای روایتی محکم هستند.

پس از این‌ها در قرن هفتم، حکایت‌های گلستان و بوستان سعدی و نیز مثنوی مولوی، نمونه‌های اعلای داستان‌نویسی ادبیات فارسی هستند و از نظر اصول داستان‌نویسی دارای خصوصیتی هستند که حتی در داستان‌نویسی امروز نیز می‌توانند سرمشق نویسندگان باشند.

پس از آغاز دوره‌یی که به آن دوره سبک هندی می‌گویند، افول روایت‌های داستانی به وضوح دیده می‌شود. چنان که حتی شعر این دوره هم از حالت روایت‌های منسجم فاصله گرفت و شعرا به سردون «بیت فرد» رو آوردند. منظومه‌های بلند و قصیده‌های با محور عمودی محکم، جای خود را به شعرهایی دادند که در نهایت موفقیت، فقط به توصیف یک منظره، یا یک احساس گذرا می‌پرداختند و یا پند و اندرزهای موجود در متون گذشته را تکرار می‌کردند. این تقلیدها در دوره‌ای که به دوره بازگشت ادبی مشهور است، بیشتر شده، تا این که در زمان انقلاب مشروطیت و پس از آن که ایرانیان با ادبیات غرب بیش از پیش آشنا شدند، تحول‌های عمده‌ای در ادبیات ایران پدید می‌آید. ادبیات و انقلاب مشروطه مانند مادرانی بودند که یکدیگر را به پرورش داده و بزرگ کردند.

تعدادی - البته محدود - آثار ادبی داستانی زمینه انقلاب مشروطه سال ۱۹۰۶ را فراهم آوردند، و با آن همراه شدند، که نشانگر پایان یک دوران تکاملی دیرپا در نثر فارسی و پیدایش نوع جدیدی از ادبیات است که به این شکل اروپایی شده در ادبیات فارسی شناخته نبوده است. (بالایی و کوی‌پرس ۱۳۸۷: ۳۶ و ۳۷)

این مسئله همیشه در آثار نقد ادبی محل اختلاف بوده است که آیا داستان‌نویسی امروز ایران به طور کامل وام‌گرفته از غرب است و یا تحت تأثیر ادبیات روایی پیش از خود قرار دارد.